

Bibó István évzáró beszéde **Elhangzott 2004. június 19-én**

Kedves diákok, kedves szülők és hozzátartozók, kedves munkatársaink, vendégeink, kedves gyülekezet!

Ma egy olyan fogalomról szeretnék beszélni, amely egy - szerintem nagyon fontos - emberi tulajdonságot, magatartást, képességet jelent; ez pedig az önkritika. Tulajdonság, mert van, akinek van és van, akinek nincs; képesség, mert van, aki képes és van, aki nem képes rá; és magatartás, mert - ha tényleg van önkritikánk, - az a dolgainkhoz és önmagunkhoz való állandó kritikus hozzáállást jelenti, figyelmet és éberséget. És fontos, mert meghatározza a valósághoz és önmagunkhoz való viszonyunkat, és állandó utat jelent az önismerethez.

De sokan nem szeretnek az önismeret útján járni, mert ezen az úton gyakran derül ki, hogy nem vagyunk tökéletesek; sem mi magunk, sem az, amit teszünk, mondunk vagy gondolunk. És kinek jó az, ha ez kiderül? Talán az ellenségünknek, aki e nélkül is gazembernek tart? Vagy a vetélytársunknak, aki fél tőlünk, aki az állását, a vagyonát, a feleségét félti tőlünk? Nekik, azt hiszem, teljesen mindegy, mi derül ki rólunk - ők akkor is gazembernek tartanak, akkor is félnek tőlünk. De van egyvalaki, akinek nagyon jól jön, ha kiderül, hogy én milyen tökéletlen - vagy ahogy ti mondanátok, milyen hülye - vagyok: na, ki az? én magam. Képzeljétek el, micsoda előny, ha a saját ostobaságomat én veszem észre legelőször, és mielőtt bárki más észlelné, esetleg már javítok vagy helyesbítok rajta! Mekkora előny, ha saját hibáimat előbb veszem észre, mint más! Hát ehhez kell, ehhez jó az önkritika. - És milyen szánalmas, hogy hányan rettegnek attól, hogy kiderüljön: vannak hibáik. Hányan féltik a rangjukat, tekintélyüket a bírálattól, amelyet inkább elhárítanak, kikerülnek vagy elnyomnak, ahelyett, hogy ők maguk igye-keznének időben észrevenni, ha baj van a rangjukkal és a tekintélyükkel. Sokan ezért nem tudják saját hibájukat elismerni, sajnálatukat kifejezni, esetleg bocsánatot is kérni, és ezzel az emberekhez való viszonyukat rendben tartani, mert azt gondolják, hogy ezzel az ő emberi méltóságuk sérül. *„Én nem alázodom meg senki előtt”*; - ebben csak az a nagy tévedés, mintha hibát beismerni szégyenteljes és megalázó volna. Ostobaságot, hibát, vétket elkövetni lényegesen nagyobb szégyen, mint bevallani. Ha valaki bunkó módra viselkedik, mert eldurran az agya, az sokkal nagyobb szégyen, mint utólag belátni, hogy bunkó módon viselkedtem; és ha ezt sajnálom, és esetleg ki is fejezem a sajnálkozásomat vagy bocsánatot kérek, ez egyáltalán nem sérti emberi méltóságomat. Hányan vannak, akik ezért nem képesek normális emberi viszonyokat ápolni maguk körül, és közben szenvednek, és meg vannak sértve attól, hogy őket nem becsülik és nem tisztelik eléggé. A józan önkritika bizony nagy segítség a mindennapi életben is.

De a szellemi életben is létezik valami hasonló, az önkritikának, pontosabban az önismeretnek egy sokkal komolyabb formája, amikor a magam súlyos tökéletlenségét magasabb - vagy mélyebb - összefüggésben is átélem. A Bibliában ezt hívják bűnbánatnak. Bűnbánat - önkritika; használjuk párhuzamosan most ezt a két kifejezést, bár nem egészen ugyanazt jelentik.

Nagyon sokan, főleg a rangjukat, tekintélyüket, pozíciójukat féltő emberek közül félnek attól, hogy az önkritikus megnyilvánulásokat, pláne az esetleges beismerést vagy bocsánatkérést *„ellenségeink kihasználják”*. Eltekintve attól, hogy az önkritikus magatartásnak leginkább nem *megnyilvánulnia* kell, hanem figyelnie és ébernek lennie, leszögezhetjük, hogy az igazi önkritika, illetve bűnbánat sohase fordul visszájára: sohase fordul letargikus önpocskondiázásba, ostoba pesszimizmusba vagy primitív kisebbségi érzésbe. Mindig a

józanságot, a tisztánlátást, a valósághoz való jó viszonyt erősíti, és soha nem vezet a terméketlen önsajnálathoz; soha nem bénítja az értelmes cselekvést, hanem felszabadít arra; soha nem visz romlásba, hanem éppen hogy segít a romlás megállításában. És ezért saját önkritikámat én magam sokkal jobban ki tudom használni, mint akármelyik ellenfelem vagy ellenségem. És a valódi bűnbánat soha nem a rossz cselekedeteknek, nem a bűnnek utolsó fázisa, hanem az *újrakezdés első lépése*: az evangélium arról szól, hogy mindig van újrakezdés, még keresztre feszített állapotban is, lásd a jobb lateral történetét.

És ezért kell igennel válaszolnunk akkor is, ha azt a kérdést tesszük fel, amelyről három évvel ezelőtt, a 2001 szeptemberi évnyitón a Himnusz kapcsán már volt szó: vajon csak az egyes embernek, az egyénnek van-e szüksége önkritikus szemléletre, netán bűnbánatra? a különböző embercsoportoknak, közösségeknek, nemzeteknek nem? A mi történelmünk és irodalmunk legnagyobbjai azt állították, hogy *„de igen, sőt”*; és saját életükkel is erről tettek tanúságot. És egyikük sem félt attól, hogy valami kellemetlen, a nemzetre nézve hátrányos dolog derülhet ki a valósággal való szembenézésből - és ezen keresztül volt megtartó erő a protestáns prédikátorok szava a 16. században, a katolikus Zrínyi gondolatsora Az török áfium ellen való orvos-ság-ban és erről szól nekünk Kölcsey Himnusza ma is.

De nem mindegy, hogy hogyan történik a megbánás, pontosabban hol? Valahol az apostoli levelekben van egy megrendítő mondat, amely szerint Ézsau, Jákob testvére, aki egy tálcáért eladta elsőszülöttségi jogát, *„nem találta a megbánás helyét, noha könnyhullajtással kereste azt.”* A megbánásnak tehát helye van. Még jobban szemlélteti ezt Júdás története, aki rossz helyen kereste a feloldozást, rossz helyen próbált megszabadulni vétke terhétől azzal, hogy visszaadta a pénzt a főpapoknak. Pedig ez az esemény azt mutatja, hogy Júdás nem volt gyáva ember: igaz, hogy amikor a Sátán besugallta a lelkébe, hogy mit tegyen, alattomosan cselekedett, mert Krisztus elárulásához ezt tartotta a legalkalmasabb módszernek - de felismerve tettét, volt benne bátorság, talán azt is mondhatnám, erkölcsi erő, hogy saját bűne megvallásával megmondja a nagyhatalmú főpapoknak is - akik osztoztak vele a tett felelősségében -, hogy ártatlant ítéltettek halálra: *„vétkeztem, mert elárultam az ártatlan vért”*;

- és még aránylag jól járt, hogy a főpapok csak elkergették. Hova mehetett volna? Talán a Golgotára - lehet, hogy ő is kapott volna egy mondatot a haldokló Krisztustól. Talán a szétfutott és lassan összegyülekező tanítványokat vagy a sírbatételnél segédkező asszonyokat kellett volna megkeresnie. Ők is elzavarták volna? Nem tudjuk, lehet, hogy igen, lehet, hogy nem, de valószínűbb, hogy nem. Akkor talán neki is megjelent volna a feltámadott Jézus, mint a kételkedő Tamásnak és a megtagadó Péternek. Egy biztos: a megbánás helye valamiképpen mindig Krisztus közelében van; tőle távol nem sokra megyünk sem tisztánlátásunkkal, önkritikánkkal és bátorságunkkal, sem bűnbánatunkkal és jóvátételi igyekezetünkkel. A pénzt visszaadhatjuk, és utána marad az, hogy felkötjük magunkat, mint Júdás, vagy - ha még ennél is több erkölcsi erő van bennünk - önbüntetésül megvakíthatjuk magunkat, mint Oidipusz. De ebből új élet nem lesz.

A megbánás helye mindig Krisztus közelében van. Ne keressétek máshol a saját rossz cselekedeteitek helyrehozásának és az újrakezdésnek lehetőségét, és sohase felejtkezzetek el az önkritikus szemlélet fontosságáról, hétköznapi életetekben sem. A most bezárt tanév után ez nemcsak a nyárra, hanem egész további életetekre nézve azt hiszem, jó és igaz útravaló.